

Upprunin til stjórnarskipan Grønlands og Føroya

Samandráttur

Greinin viðger spurningin um, hvør upprunin er til ta stjórnarskrá, sum varð samtykt í Danmarkar ríki 1661 og í Noregs ríki 1661/62. Nógv bendir á, at rek mátturin í tí gongd, sum gjørði, at henda stjórnarskrá kom í lag, hevur verið Hannibal Sehested, sum 1642-51 hevði verið stathaldari í Noreg. Motivið kann hava verið ynskið um at fáa javnvág í viðurskiptini millum tey bæði kongsríkini í uniónini frá 1450, Noreg og Danmørk, tí tað var fortreytin fyri at styrkja Noreg, sum var tann parturin av uniónini, sum hevði størstu menningarmøguleikarnar. Hetta skuldi fáast í lag við eini demokratiskari gongd, har stættarting í ríkjunum høvdu avgerandi lutverkið. Tann, sum forkom hesum móguleika var Kristoffur Gabel, ið 1665 fekk kong at seta Peter Schumacher at skriva kongslógina, ið segði at kongur skuldi stýra einsamallur. Ikki fyrr enn í 1849 kom í Danmark tann stjórnarskrá við fólksins luttøku, sum Sehested hevði havt í hyggju, og í tí við deilstatin Danmark sameinda deilstatin, Grønland og Føroyar, er henda demokratiseringsgongd framvegis ikki sett í verk, tí tann felags myndugleiki, sum hevði kunnað gjørt eina stjórnarskrá fyri hendan deilstat, er ikki settur á stovn enn.

English Summary

This paper treats the origins of the constitutions which were decided on in the two kingdoms of Denmark (1661) and of Norway (1661/62). Much indicates that the moving force in the process of passing these constitutions was Hannibal Sehested, who 1642-51 had been governor of Norway. The motif has possibly been to get equality between the two kingdoms in the union of 1450, because that was the precondition for a rapid development of Norway, which was the state with the greatest growth potential. The plan was to reach this goal through a democratic procedure, with assemblies of the Estates in the realms having a leading role. The person responsible for the fiasco of this possibility was Christopher Gabel, who in 1665 got the king to order Peter Schumacher to write a constitution which gave the king absolute power. Not until 1849 did Denmark get the democratic constitution which Sehested had wanted, and in the other state in the union (Greenland and Faroe), this democratic development is not started, because a constitutional convention is not elected yet.

Endamálið við hesari grein er at lýsa upprunan til ta stjórnarskipan, sum er í gildi í Grønlandi og Føroyum.

Stjórnarskráin frá 1661/62

Í 2. árgangi av *Føroyskum Lógar Riti* er galdandi stjórnarskipan Grønlands og Føroya viðgjørð (Wang 2002). Har verður víst á, at Grønland og Føroyar eru ein deilstatúr í einari uniún við ein annan deilstat, nevnliga kongsríkið Danmørk. Henda uniún hevur einki alment navn, men hevur alt meira verið nevnd „Danmørk.,“ í altjóða samskiptum. Til 1814 æt hin deilstatúrur kongsríkið Noreg, og í hesum ríki vóru Grønland og Føroyar eins og Ísland samfingnir partar. Uniúnin millum hesi bæði kongsríki stavar frá 1450. Sambært friðarsáttmálan millum Danmørk/Noreg og Svøríki tann 14. januar 1814 fór ein partur av kongsríkinum Noregi burtur úr uniúnini. Í sáttmálanum varð ásett, at tann partur, sum var farin burturúr, framvegis skuldi eita Noreg.

Tann parturur av kongsríkinum Noreg, sum helt fram við at vera ein deilstatúr í uniúnini við kongsríkið Danmørk (Grønland, Føroyar og Ísland), hevur ongantíð fingið nakað alment navn. Eftir at Ísland í 1918 gjørðist sjálvstøðugt ríki, fevnir hesin deilstatúrur um Grønland og Føroyar.

Í nevndu grein varð víst á, at tann stjórnarskrá, sum í dag er galdandi fyri Grønland og Føroyar, er tann, sum varð samtykt fyri alt norska ríkið í 1661/62.

Arvaeiðurin

Síðsti staður í Noregs ríki, har henda lóg varð samtykt, var í Føroyum. Fyrst varð arvaeiðurin svorin. Allir teir, ið vóru á tingi, svóru soleiðis:

„Eg N.N. lovi og tilsigi at vera tí valdmesta, háborna fúrsta og harra kongi Fríðríki III, Danmarkar, Noregs, venda og gota kongi, hertoga í Slesvík, Holstein, Stormarn og Ditmarsken, greiva í Oldinborg og Delmenhorst, mínum alra náðigasta arvakongi og harra, svá væl sum hansara kongligu hátignar kongliga húsi til kals og konu hollur og trúgvur, vita og fremja hansara kongligu hátignar og kongliga húsins gagn og besta, skaða og glatan av fremsta megni at forða og trúliga tæna hansara kongligu hátign, sum einum erligum manni og arvategni væl høvir og sámir.

So sanniliga hjálpi mær Guð og hansara heilaga evangelium.“

Opið bræv

Síðani undirritaðu allir hetta skjal:

„Vit undirritaðu tænarar, íbúgvar og tegnar í Føroyum hjá okkara allar-náðigasta harra, tí valdmesta, háborna kongi og harra, Fríðríki III, kongi

Danmarkar, Noregs, venda og gota, hertoga í Slesvík, Holstein, Stormarn og Ditmarsken, greiva í Oldinborg og Delmenhorst, gera kunnugt fyri okkum og okkara arvingum og eftirkomarum,

at av tí at okkara hávirðiliga nevnda hátign við serligari samtykt av øllum teimum donsku og norsku stættunum, sum er løgd afturat teirra arvahyllingareiði, hevur fingið lýst og staðfest sínar hátignar arvarættindi bæði til kals og konu umframt fullkomið einvaldsstýri, so hava vit, sum trúgvir og lýdnir tegnar hjá hansara hátign, sum eisini viðurkenna, at hansara hávirðiliga nevnda hátign, ikki minni fyri at verja okkum enn aðrar av tegnum sínum, við størsta dirvi og hygnum fyriliti hevur vágað og sett inn síni arvafúrstaðømi og lond, ja, alt sítt kongliga hús, húsfólk og kongliga persón, og eisini fyri ta vælferð og trygd, vit Guði fyri at takka harvið hava fingið og njóta, halda vit okkum hava ikki minni skyldu at vera hansara kongligu hátign takksamir enn aðrir av tegnum kongs, og tí hava vit eyðmjúkliga hildið tað ikki vera nóg mikið, at vit við størstu frøi og fragd hava fingið at vita, at henda samtykt á hendan hátt er boðin og givin hansara kongligu hátign, men vit hava hildið tað vera okkara hægstu skyldu í allari eyðmýkt at taka undir við hesi samtykt. Tí staðfesta og vátta vit allir hvør í sínum lagi saman við hinum trúgvu tegnum hansara kongligu hátignar við hesum okkara opna brævi hansara hægstnevndu kongligu hátign sum fullkomin fullveldis- og arvaharri, hansara arvarættindi til Føroya og tær oyggjar, ið liggja undir Føroyum, eins og øll ***jura majestatis***, einvaldsstýri og alt kongsvald, sum stættirnar í Danmørk og Noregi í fyrrnevnda sáttmála hava latið hansara kongligu hátign og hansara hátignar skilgitnu lívsarvingum og eftirkomarum til kals ella konu, so leingi nakar teirra er á lívi.

Hervið siga vit tí frá okkum okkara vegna, arvinga okkara vegna og eftirkomara okkara vegna alt tað, sum í okkara fyrru serrættindum, landslóg, lóg og ordinantsi kann finnast at stríða ímóti ***jura majestatis*** ella tykist vera ímóti hesum arvarætti, fullveldi og einvaldsstýri.

Vit lova og tilsiga fyri okkum og okkara arvingar og eftirkomarar, at vit, sambært okkara gjørda arvahyllingareiði og skyldum hansara kongligu hátignar eins væl og lívsarvinga og skilgitnu eftirkomara til kals og konu hjá hansara kongligu hátign, við hesum teimum givna arvarætti ímóti einum og hvørjum at handheva og verja, lív, æru, góðs og blóð við tí kongliga húsinum at vilja seta í váða og frá hesi okkara ásetan ikki at víkja á nakran hátt, tíansheldur við nakrari undanførslu, hvat navn hon enn man hava, finnast at ella gera okkum inn á hesi teimum við eiði handaðu rættindi, sum í besta formi eru veitt hansara kongligu hátign og skilgitnu lívsarvingum hjá hansara kongligu hátign, eins lítið og vit vilja verða við í nakrari fjøld,

har talað ella handlað verður herímóti, men so mikið meir, um slíkt ímóti vónum okkara skuldi komið fyri, skulu vit uttan at gera mannemun siga okkara allarnáðigasta harra og kongi frá hesum.

Av tí at hansara kongliga hátign av serstakligari kongligari góðvild og náði hevur boðað frá, at frumburðarrætturin skal fáast í lag í Noregi eins væl og í Danmørk sambært teirri kongligu arvaraðsregluni, og ríkini bæði ikki skulu fara frá hvørjum øðrum ella nakað av teimum limast sundur, meðan hinir skilgitnu lívsarvingar og eftirkomarar hjá hansara kongligu hátign skulu fáa eina ávísa árliga peningaupphædd, so teir kunnu liva eitt sámuligt lív, og Noregs eins og Danmarkar ríkis trygd og verja eru til hansara kongligu hátignar skilgitnu lívsarvinga og eftirkomara skilgitna avkoms náðigu dispositión aleina sett og eftirlatið: so leggja vit til hansara hátignar egna náðiga vilja ikki bert at avgera, hvussu stýrið skal fyriskipast, men eisini hvussu arvaraðið á bestan hátt kann skipast bæði til kals og konu eftir andlát (sum Guð almáttugur náðiga leingi forði), eins og kongur eisini skal gera av, hvussu gerast skal, um onkur av hansara hátignar skilgitnu lívsarvingum og eftirkomarum í framtíðini skuldu fingið stjórnarvaldið, hóast teir eru undir lógaldur. Henda regla og síðsti vilji skal verða okkum, arvingum okkara og eftirkomarum sum ein grundlóg og almenn fyriskipan og av okkum í øllum lítillættni við øllum sínum greinum sambært teirri við eiði av okkum longu váttaðu arvahylling verða eftirkomin, so at hansara kongliga hátign og hansara skilgitnu lívsarvingar og eftirkomarar og skilgitnu eftirkomarar hjá hansara kongligu hátign ikki á nakran hátt hvørki loyniliga ella opinberliga skulu verða órógvæð í ognini av sínum arvastýri av okkum ella okkara arvingum ella eftirkomarum, men nógv heldur ímóti einum og hvørjum, hvør tað enn kundi verið, útlendskur ella innlendskur, sum ímóti hansara kongligu hátign, hansara kongliga hátignar skilgitnu arvingum og eftirkomarum, eins væl og hesum ofta umrødda arvarætti, skuldi handlað ella talað, við lívi og levnaði, góðsi og blóði trúliga at handheva og verja, frá hvørjari skyldu okkum og okkara eftirkomarum einki vinalag, ei heldur fíggindaskapur, ótti og vandi, gagn og skaði, hatur, øvund ella nakrar menniskjaligar snildir og orsök í minsta máta skulu frávenda.

Hetta, sum frammanfyri er skrivað, skal haldast og eftirkomast í øllum sínum greinum og ásetingum av okkum øllum, eins væl og av okkara arvingum og eftirkomarum uttan nakað fals ella svikalist. Tess til váttnar og eyka trygdar hava vit undirskrivað hetta við okkara egnu hondum og váttað hetta við okkara innsiglum.

Hent í Føroyum í Tórshavn á settum lögtingi tann 14. august ár 1662“ (Wang 1999: 90 – 94).

Vanliga fatanin av opna brævinum

Tað er hetta opna bræv, sum í innganginum til ta kongslóg, sum Fríðrikur IV (1671 – 1730), kongur, læt kunngerá tann 4. september 1709, verður nevnt einvaldsarvastjórnarlóg (Enevolds Arve-Regierings-Akt). Á íslenskum verður hon nevnd einveldisskuldbindingin (Jón og Einar 1909: 142-154).

Vanliga hevur hetta opna bræv verið skilt soleiðis, at borgararnir við tí geva kongi alt lóggevandi, úttinnandi og dømandi vald, og at íbúgvarnir í deilstatunum bert kunnu fáa hetta vald aftur, um so er, at kongur sjálvboðin gevur tað frá sær (Wang 2002: 123 og 182).

Bara akademiskan áhuga í Noreg, Danmørk og Íslandi

Tað var hetta, sum hendi hjá okkara samríkismonnum í núverandi Noregi, tá kongur í 1814 læt teir fara undir Svøríkis kong. Í 1849 gav kongur sínum tegnum í Danmarkar ríki eina nýggja stjórnarskrá. Samríkismenn okkara í Íslandi sluppu burtur úr hesum hafti, tá land teirra í 1918 gjørdist sjálvstøðugt ríki.

Fyri søgumenn og lögfrøðingar í kongsríkjunum Danmørk og Noreg eins og í lýðveldinum Íslandi hevur tað bert akademiskan áhuga at viðgera, um henda stjórnarskrá frá 1661/62 gav kongi heimild at útinna ta einveldi, sum forfedrar teirra livdu undir í tvinnar øldir.

Aktuellan áhuga fyri grønlendingar og føroyingar

Men hjá grønlendingum og føroyingum er støðan heilt øðrvísi. Vit liva framvegis undir hesari stjórnarskrá, og vit hava alla møguliga orsök til at seta fram spurningin, hvussu orðingarnar í henni heilt nágreiniliga skulu skiljast.

Fyri okkum er tað ikki ein akademiskur spurningur, hvørt borgararnir í ríkinum í 1661/62 góvu kongi alt lóggevandi, úttinnandi og dømandi vald, so at vit bert kunnu fáa hetta vald aftur, um kongur av náði letur okkum tað, ella hvørt vit við hesari lóg ikki hava givið kongi so víðar heimildir, og tí sjálvir hava tað veruliga fullveldið í deilstati okkara.

Fyri at skilja eitt so avgerandi mál er neyðugt at kanna, hvat ið tey, sum hava skrivað og samtykt hesa lóg, hava havt í hyggju, tá ið hon varð sett í gildi.

Lucas Debes

Ein av teimum, sum var við til at samtykkja lógina í Tórshavn í 1662, var Lucas Debes (1623-75), sum tá var sóknarprestur í Suðurstreymoyar prestagjaldi. Ellivu ár seinni gav hann út føroyalýsing sína. Í hesi samtíðarkeldu greiðir hann frá tí, sum var farið fram tann 14. august 1662. Hann sigur, at tá hyltu føroyingar av ovurhuga

kong sum fullvaldan arvakong (Debes 1673 A: 201). Hann hevur onga ábending um, at føroyingar hava samtykt, at kongur skal hava alt vald, ella at kongur skal stýra uttan at ráðføra seg við umboð fyrri tjóðina. Tað var hetta lögtingið var, tí umboð fyrri tann partin av norsku tjóðini, sum búði í Føroyum, møttu á tingi fyrri at útinna lóggávuvaldið í hesum parti av ríkinum og bera fram teirra áskodan um slík mál sum vóru uppi í teirra nærumhvørvi. Í hesum hendi eingin broyting.

Heinrikur Bjelke

Tann, sum tók við eiðinum kongsins vegna, var Heinrikur Bjelke, varaadmiralur (1615 – 83). Hann var norðmaður. Faðir hansara Jens Bjelke (1580 –1659) var Noregs kanslari.

Heinrikur hevði tikið lut í tríatiarákrígunum. Í krígunum við Svøríki 1643-45 var hann í leiðsluni fyrri tí norska herinum. 30. desember 1648 fekk hann Ísland í len. Um tað mundið gavst hann sum herovasti og gjørdist flotaovasti. Fleiri ferðir sigldi hann til Íslands at verja sjómarkið, og tá kríggið kom í 1657, vann hann á svenska herflotanum, hóast hann hevði færri skip enn svíar. Tá Fríðrikur III í februar 1658 skuldi taka móti sviakongi, vildi hann hava Henrik við sína lið, tí hann segði, at admiralurin var tann einasta av monnum sínum, sum hevði vunnið sigur í krígunum.

Á vári 1658 var ein atkvøðugreiðsla millum donsku aðalsmenninar um hvør ið skuldi fáa ein sess í ríkisráðnum, sum stjórnin tá æt. Ein av teimum trimum, sum kongur 10. mai 1658 fekk at velja ímillum, var Heinrikur (Bøggild-Andersen 1936: 24). Tað var heilt óvanligt, at ein norðmaður kom upp á tal sum ríkisráðslimur, men tað er ikki eindømi um, at krígshetjur fáa politiskan undanvind. Tað var tó ikki fyrr enn í apríl 1660, at kongur tók við hesari innstilling og setti hann í ríkisráðið (ibid. 26).

Lyftini í Kópavági 1662

Heinrikur var komin til Føroya beint úr Íslandi, har hann 28. juli 1662 kongsins vegna hevði tikið við arvahyllingareiðinum í Kópavági. Har høvdu atfinningar verið ímóti orðingunum um kongsins fullveldi. Tá hevði Heinrikur givið tilsøgn um, at hetta opna bræv á ongan hátt førði við sær broytingar í stýrisskipanini. Tá tingmenn høvdu fingið hesa tilsøgn, forðaði einki teimum í at svørja arvahyllingareiðin (Helgi 2004: 154). Íslendingar høvdu so mikið størri orsök til at taka undir við arvakongsdøminum, sum teirra jónslóg var samsvarandi við ta gomlu norsku landslógina frá 1274, ið hevði verið galdandi í Noregi til 1604. Í jónslóg stóðu reglurnar um kongsarvin, eisini eftir at bjørgvinarsáttmálin í 1450 hevði ásett, at ríkið skuldi verða eitt valríki. Lítið er at siga til, at íslendingar og aðrir norðmenn hildu ríkið vera arvaríki, tí síðan bjørgvinarsáttmálin var gjørdur, varð altíð tann

valdur til kong, sum næstur var til trúnum eftir teimum reglum, sum landslógini ásetti.

Ackeleye á Tingvøllum 1649

Hetta var aðru ferð, at Heinrichur Bjelke var í Føroyum. Í 1649 hevði hann verið og tikið við hyllingareidinum vegna Fríðrik III (1609 – 70). Tá hevði hann havt við sær skrivaran Gabriel Ackeleye Knudsen (1616 – 52), sum var danskur aðalsmaður. Hann var trúlovaður við dóttur lensmannin í Norðlondunum í Noregi, Preben Staffensen von Ahnen, sum átti Fossum jarnverk.

Eisini ta ferðina gekk leiðin úr Íslandi.

Tann 29. juni 1649 hevði Ackeleye, sum eisini var rithøvundur og doktari í stjórn málafrøði, hildið røðu á Tingvøllum. Tá segði hann m. a.: „Hansara kongliga hátign Fríðrikur III, Danmarkar og Noregs kongur, hevur sett tykkum til høvuðsmann tann háttvirda og ættstóra harran Heinrich Bjelke úr Elingarði [í Noregi], ein frómur riddari, sum hevur nógvar gávur frá guði og natúruni. Alt tað, sum hann avrikaði í tí kríggi, vit júst hava verið í, veit Noregs ríki nógv gott at siga frá. Alt í alt kann sigast, at hann er ein innborin norskur maður (og eru tit eitt liðamót av hesum ríki), og kunnu tit líta á, at hann fer at gera hesum landi og tykkum, sum í tí búgva, almikið gagn“ (Hylðing 1650, Wolff 1651: 242).

Tann maður, sum hevði sæð til, at norðmaðurin Heinrichur Bjelke var vorðin landshøvdingi í norska leninum Íslandi, hóast tað frammanundan mestsum bara vóru danskir aðalsmenn, sum høvdu fingið norsk len, var Hannibal Sehested (1609-66), stathaldari í Noreg síðan 1642. Hann var í hesum árum slóðbrótari fyri øllum tí, sum hendi í Noregi.

Fyri og ímóti Robert Molesworth 1693

Í desember 1693 (Brasch 1879: 42) kom ein bók út í London, sum æt: *Ein frásøgn um Danmark, so sum tað var í árinum 1692*. Einkin stóð um, hvør ið skrivað hevði, men skjótt kom fram, at høvundurin var Robert Molesworth (1656 – 1725), sum hevði verið bretskur sendimaður í Keypmannahavn. Honum dámdi einki einvaldsstýri yvirhøvur, og var hann ein teirra, sum høvdu verið við í *The Glorious Revolution* í Onglandi í 1688.

Bók hansara vakti miklan ans í Onglandi, men øsing í Danmørk. Atfinningarnar frá donsku stjórnini vóru nógvar, og royndi hon at fara í rættin fyri at leggja fútabann ímóti bókini, men til fánýtis. Víst varð á prentfrælsi og at tað var torført at prógva hvør ið var upphavsmaður til navnleysa ritið.

Eitt av tí, sum Molesworth sigur, er, at oddamaðurin í tí kollvelting, sum fór fram

í Danmørk/Noregi fyrst í sekstanhundrað og sekstiárunum, var Hannibal Sehested (Molesworth 1694: 57 f.).

Hetta uppáhald hansara varð ríkið aftur í fyrstu syftu ikki bert av donsku stjórnini, men eisini av hævundum ið arbeiddu fyri stjórnina. Men í 1735 tók norskri søgumaðurin Ludvík Holberg (1684-1754) í síni danmarkarsøgu undir við Molesworth, og varð tað alment viðurkent í gott hundrað ár, at Sehested hevði havt hetta lutverk í kollveltingini. Men síðan komu aðrir søgumenn fram, sum ikki tóku undir við Molesworth og Holberg, og teirra ósemja við hesar hævundar kemur fram í teimum flestu danmarkarsøgum, so tað tykist eins og Friðrikur III er upphavsmaður til hesa miklu broyting.

Hetta er framvegis stóðan hóast C[arl] O[laf] Bøggild-Andersen (1898-1967) í 1936 gav út eina ritgerð um kollveltingina í 1660. Í bókini er ein nágreinilig meting av øllum teimum keldum, sum eru til taks um hesar hendingar. Hann prógvar, at tær samtíðarkeldur, sum siga nakað um, hvør ið var hævudsmaðurin í kollveltingini, eru samdar við Molesworth (og Holberg) um, at tað júst var Hannibal Sehested, sum var maðurin.

Stathaldarin Hannibal Sehested

Hannibal Sehested var danskur aðalsmaður, føddur á oynni Øsel, sum danir hævdu havt ræði á síðan 1570. Nú hoyrir oyggin til Estlands og eitur Saarema. Hann fekk góða útbúgving og vakti skjótt ans við hovið og hjá Kristiani kongi IV, sum gav honum Christianu til hústrú, eina av døtrunum, hann átti við Kristínu Munk. Í 1640 gjørdist Sehested limur í ríkisráðnum. Kongur setti hann á odda fyri sendinevndum, serliga eini stórarí til Spania. Alt bendi á, at hann fór at gerast sendimaður burturav, eitt starv sum hann við sínum lærdómi og málkunnleika hevði góðar fortreytir fyri at røkja til lítar. Men í 1642 bað hann um at gerast stathaldari í Noregi, og hetta varð honum eftirlíkað.

Starvið sum stathaldari gav ikki í sjálvum sær ein myndugleika, sum fevndi um alt Noreg. Stathaldarin var lensmaður á Akursborg, tí størsta norska leninum, men stóð annars eins og hinir lensmenn í Noregi beinleiðis undir stjórn norska kongsins í Keypmannahavn. Men í 1628 hevði Kristian IV sett á stovn ein norskan her, og fyri at fígga hann varð stovnað ein serlig norsk landkista, og hon var á Akursborg. Ávísar ríkisinntøkur vórðu lagdar í landkistuna og komu ongantíð til Danmarkar, men fóru beinleiðis til norska herin. Hesari landkistu stóð stathaldarin fyri.

Hannibalorrustan 1643-45

Í desember 1643 legði svenski herovastin, Lennart Torstensson, á Danmørk sunnanífrá umvegis hertogadømini Holstein og Slesvík. Ein av teimum fáu, ið tá var víggjafúsar, var tann gamli kongurinn. Hann fekk góðan stuðul frá versoninum

í Noreg. Sjálvt um Hannibal Sehested onga hernaðarútbúgving hevði, stóð hann á odda fyri norska herinum og fekk dugnaligar heryvirmenn aftur at sær. Ein av teimum var Heinrikur Bjelke. Teir ikki bert vardu Noreg, men fóru yvir um svenska markið, og hildið verður, at henda óvantaða árás gjørði sítt til, at friðurin ikki gjørdist enn harðari. Í Noregi verður hetta kríggj nevnt *Hannibalfeiden* eftir høvuðsmanninum og verður roknað sum elddópurin hjá norska herinum. Men alt hetta kundi tó ikki forða fyri, at Danmørk/Noreg varð við undirlutan, og við friðarsáttmálanum í Brömsebro í 1645 misti Danmørk Gotland og Øsel, og Halland varð sett í veð í 30 ár. Eftir tað skuldi Svøríki annaðhvørt fáa eitt eins gott veð ella hava Halland. Noreg misti Härjedal og Jemtland.

Vísandi til hvussu týðningarmikið tað var at gjalda herinum, eydnaðist tað Sehested, í samstarvi við kong, eisini eftir kríggjið at halda aftur nakrar av teimum ríkisinntøkum, sum Noreg higartil hevði goldið til Keyptannahavnar.

Noreg betri móguleikar enn Danmørk

Til hansara tíð hevði Noreg verið tað veikara av teimum báðum ríkjum í unióini. Hann sá tó fullvæl, at framtíðarmóguleikar Noregs vóru alstórir. Men landið var tilafturskomið, og fyri at fáa tað at mennast máttu íløgur gerast í vinnulívið. Hann fekk norsku borgararnar at seta pengar í nýggj vinnuvirki. Sjálvur hevði hann stórar inntøkur. Meðan aðrir av oddamonnunum í Danmørk/Noregi fluttu pening av landinum, setti hann alt sítt álit á Noreg. Hann keypti so nógva jørð, at hann gjørdist landsins størsti jarðareigari. Harumfamt gekk hann á odda við at seta váðafæ í nýggjar fyrirøkur. Tað var honum tó greitt, at allar tær innlensku íløgurnar tilsamans vóru ov smáar til at reisa tey virki, sum neyðug vóru til at troyta norsku vinnumøguleikarnar. Hann fekk tí útlenskar ílegjarar, serliga niðurlendingar, at seta seg niður í norskum býum og gera stórar íløgur. Í hansara tíð mentist norskt vinnulív so nóg, at svenski sendimaðurin Magnus Dureel tann 1. januar 1647 kundi skriva tí seinna konginum Karl X Gustaf, at um henda gongd helt fram, so kundi tað ikki útilokast, at Noreg sum frá leið gjørdist sterkari enn Danmørk (Bøggild-Andersen 1936: 51, n. 128).

Hyllingin av Fríðriki III

28. februar 1648 doyði Kristian IV, og ríkisráðið fekk størri vald enn nakrantíð. Sehested royndi at fáa eins góða undirtøku frá hálvbeiggja konuna, nýggja konginum Fríðriki III, sum hann hevði fingið frá Kristiani IV, og í fyrstuni tóktist tað at eydnast.

Tað er í hesum tíðarskeiði, at hann í 1648 skipar fyri einari stórfingnari hylling av Fríðriki kongi í norska høvuðsstaðnum. Fyri at gera enn meira stás burtur úr kongi fekk hann í 1649 hylling í lag í Íslandi og Føroyum og sá til, at tað, sum har fór fram, varð prentað í 1650 (Hylding 1650). Hetta rit hevur móguliga verið ætlað

sum ein partur av tí bók, sum kom í november 1651 og eitur *Norriga Illustrata*, ein frágreiðing um alt norska ríkið frá russiska og svenska markinum til tað *Grønland, sum norskir hava funnið*, tí í hesari bók er frásøgnin um hyllingina í Íslandi og Føroyum tikin við óbroytt (Wolff 1651).

Uppkast um Noreg sum arvaríki

Um sama mundið varð eitt navnleyst handrit skrivað, har greitt varð frá hvussu kongur kundi bera seg at við at seta á stovn arvakongsdømi. Hetta skjal hevur verið kent leingi, og er prentað í 19. øld (Rigsarkiv, 1870: 274-84). Fyri hundrað árum síðani vísti ein norskur søguførðingur á, at eingin annar enn Hannibal Sehested kann hava skrivað hetta handrit (Johnsen 1906: 208 ff).

Tað, Sehested her skjýtur upp, er, at kongur kundi gera seg til arvakong við at lata norsku stættirnar seta arvakongsdømi á stovn í Noregi.

Hannibal Sehested hevði sera gott samstarv við norsku stættirnar. Tær komu oftari saman enn tær donsku, og stathaldarin dugdi sera væl at fáa tær at samtykkja tað, sum hann vildi fáa sett í verk. Nú var hansara uppskot, at kongur fyrst fekk unga son sín kosnan trúnfylgjara í Danmørk, síðani kom til Noregs við honum, og har læt stættirnar samtykkja, at hann skuldi verða arvakongur í Noregs ríki. Næsta takið var so at fáa donsku stættirnar at samtykkja tað sama Danmørk viðvíkjandi, og har var uttan iva neyðugt bæði við føgrum orðum og hóttanum. Ein hóttan kundi vera tann, at kongur segði við danir, at um teir ikki gjørdur, sum hann vildi, legði hann frá sær sum kongur teirra, og var bert kongur Noregs. Slíka loysing høvdu danir avgjørt ikki viljað latið sær lynda, tí teir kundu ikki vera Noreg fyri uttan. Í hesum royndum var sera týðningarmikið at vinna donsku borgarastættina fyri uppskotinum. Serliga ráddi um at fáa borgararnar í Keypmannahavn í sín part, tí hagar teir fóru, høvdu borgararnir í hinum býunum lyndi at fara. Eitt sum borgararnir í Keypmannahavn kundu hóttast við, var at taka frá teimum íslandshandilin, tí hann hoyrði ikki Danmarkar, men Noregs krúnu til. Fyri grønlendingar og føroyingar hevur tað áhuga í hesum sambandi, at Íslandska kompagníð eisini rak hvalaveiðu við Grønland og hevði føroyahandilin.

Hannibal feldur 1651

Í 1651 varð Hannibal Sehested feldur sum norskur stathaldari og ríkisráðslimur. Veruliga orsøkin var sjálvsagt norsk sjálvstýrispolitikkur hansara, men formliga setti ríkisráðið niður ein grannskoðarabólk, sum fann fram til, at summi skjøl frá krígnum vóru skeivt bókað. Heldur enn at lata málið fara til dóms, bað Sehested um umbering fyri, at hann av misgáu hevði gjørt okkurt skeivt, og gav hann frá sær til kongs allar ognir sínar. Men av kongsins ávum slapp hann ikki undan skuldini, og eftir tað var hann ein fátækur maður. Kongur vildi tó ikki missa takið

heilt á honum, so hann fekk nakað av løn úr ríkiskassanum og kundi eisini ferðast uttanlands, men skuldi vera kongi til taks, um tørvur var á honum.

Tað var tað ikki fyrr enn í juli 1658. Tá var kríggið, sum kongur og ríkisráðið í 1657 vóru farin undir ímóti Svøríki, endað tann 26. februar 1658 við friðarsáttmálanum í Roskilde.

Talan var um ein fullkomnan ósigur, og stórir partar av ríkjunum vóru mistir.

Friðurin í Keyptmannahavn 1660

Lítið kom tó burtur úr samstarvinum millum Fríðrik III og Hannibal Sehested á hesum sinni, tí tað var ikki meir enn íkomið, tá sviakongur í august 1658 breyt friðin og aftur legði á Danmørk. Sehested varð tikin fangi og var alt kríggið uttanveltaður persónur í hernaðarleguni hjá Svøríkis kongi. Men tá hvørki Svøríki ella Danmørk kundi vinna, noyddust tey at fáa frið í lag. Eftir at stórveldini uttan úrslit høvdu staðið fyri samráðingunum í eitt ár, heittu danska og svenska stjórnin á Hannibal Sehested um at vera semingsmaður. Tá ið ein mánaður var umliðin, varð friðurin undirritaður í Keyptmannahavn tann 27. mai 1660. Beint eftir fór Sehested til Stokkhólms, har ein skipan fekst í lag um Bornholm, og kom hann so aftur til Keyptmannahavnar síðst í juli 1660.

Nú var Hannibal Sehested ein hin best dámði maðurin í Danmørk, men starv hevði hann einki. Fyri at hann kundi fáa eitt av teimum høgu stjórnarstørvunum, skuldi ríkisráðið innstilla hetta til kongs, og í hesum høga ráð sótu framvegis teir menn í stórum meiriluta, sum í 1651 høvdu koyrt hann frá. Útlit hansara vóru tí døpur.

Stættarfundur í Keyptmannahavn september og oktober 1660 og Sehested

Men tann 10. september 1660 komu stættirnar saman í Keyptmannahavn at viðgera ta álvarsomu fíggarstøðu, ríkið var komið í. Har vóru umboð fyri klerka- og borgarastættirnar, og allir aðalsmenn kundu koma á fund. Sum aðalsmaður kundi Sehested tí møta. Ein mánað seinni varð uppskot hansara um at kongur skuldi verða arvakongur, sett í verk, og ríkisráðið var ikki til longur.

Fyrst í 1666 fór hann til Fraklands sum sendimaður, og Antoine de Courtin, franskur umboðsmaðurin í Danmørk, sum ikki var vinur Sehesteds, skrivaði til uttanríkisráðharrar sín, Hugues de Lionne, at nú var hesin ágangandi danin aftur komin at órógva teir har niðri, so at „tygum brátt hava hann í durum tygara, í tygara forkontóri, í tygara loynikamari, í tygara song.“, Lionne svaraði aftur, at hann og hansara felagar høvdu stuttleikað sær óført av hesum brævi, tí tað prógvaði, at Courtin var sera gløggur eygleiðari. Tað var nevnliga júst hetta, sum hevði verið

sær fyrri, nú hann hevði havt ta eydnu aftur at hava fingið vitjan av kæra vini sínum, harra Sehested. Hann legði tó afturat, at hann hevði fingið frið í song síni.

Í september 1666 doyði Sehested. Tá skrivaði Lionne, at hann aldri hevði sæð nakran mann, ið var so samvitskufullur í verki sínum, og sum gjørdi so nógv fyrri at fáa tað útint, sum harri hansara hevði álagt sær, so fyrri kongin fór missurin vissuliga at vera alstórir (Bøggild-Andersen 1936: 432 f.).

Eitt, sum Sehested dugdi sera væl, var at fjala síni spor. Á skjalasøvnnum eru brøv og onnur skriv hansara at siggja í hópatali, so vit vita, at hann dugdi væl at skriva, men mest áhugaverdu skriv síni hevur hann ikki lagt navn til, eittnú har hann mælir til at seta arvaríki á stovn í Noregi.

Tað var ein slíkur maður, sum var í Keyptmannahavn, tá stættirnar komu saman 10. september 1660 (Bøggild-Andersen 1936: 73), men einki er at hoyra um, hvat hann ger á fundinum fyrr enn 10. oktober 1660, tá ið klerka- og borgarastættirnar koma at tala við kong. Tá er tað Hannibal Sehested, sum tekur móti teimum og fær kong at tala við oddamenninar, Hans biskup Svane (1606-68) og Hans borgmeistara Nansen (1598-1667). Eftir tað er Sehested við í øllum, sum fer fram (Bøggild-Andersen 1936: 93).

Sehested flytur skjalasavnið hjá ríkisráðnum

Leygarkvøldið 20. oktober 1660 klokkan átta kom kongur sjálvur fjórði inn í skrivstovuna hjá ríkisráðnum, sum higartil hevði verið stjórn Danmarkar. Frá tí at kongur doyði, til nýggjur kongur var valdur, hevði ríkisráðið havt evsta vald í ríkinum. Ein av teimum, sum var saman við kongi, var Hannibal Sehested. Teir tóku skjøluni hjá ríkisráðnum og fluttu tey á kongsborgina (Bøggild-Andersen 1946: 298). Harvið var ríkisráðið farið í søguna, og nýggj stjórn varð útnevnd sambært teimum ynskjum, sum stættirnar høvdu.

Forsætisráðharrin (ríkishovmeistarin) helt fram. Hann var tann deyðsmerkti Joachim Gersdorff (1611-61), sum hevði verið sera lagaligur í øllum teimum broytingum, sum gjørdar vóru. Men næstfremsti ráðharrin varð fíggharmálaráðharrin, sum fekk heitið ríkisskattmeistari, og í hendan sess varð settur Hannibal Sehested, tann maður, sum níggju ár frammanundan var frákoyrdur, skuldsettur fyri fígghjarundandrátt. Størri uppreisn kundi yvirhøvur ikki hugsast.

Sterka støða hansara kom av, at hann fekk fullan stuðul frá undirstættunum. So hvørt stættirnar fóru heim, viknaði støða hansara. Í alt størri mun fór kongur at lurta eftir teimum hernaðar- og hovmonnum, hann fyrr hevði hildið seg til.

Kristoffur Gabel fær kollveltingina á aðra kós

Av hovmonnum var tað serliga ein, sum kongur var nógv saman við, og hann var Kristoffur Gabel (1617-73). Hann var komin í starv sum bókhaldari hjá Fríðriki longu í 1639, og fekk skjótt eitt ótrúligt vald á harra sínum. Teir vóru altíð saman, og ringt var at fáa orð á kong, uttan at Gabel var hjá. Ikki var tað sørt, at hann nýtti fíggjarskil sítt til at heysta sín egna akur, og longu í 1648, tá ið harri hansara gjørdist kongur, kundi bókhaldarin læna honum stórar upphæddir (Bøggild-Andersen 1936: 287, n. 782). Eitt, sum gjørði hann ríkari, var, at hann í 1655 fekk allar vissar og óvissar inntøkur av Føroyum. Enn betri gjørdist, tá ið hann eisini fekk føroyahandilin. Frá januar 1661 varð árliga upphæddin, hann skuldi gjalda fyri Føroyar (1000 dalar), drigin frá lönini, hann fekk sum rentumeistari. Inntøkan av Føroyum var so stór, at tá hann í 1664 fekk starvið sum stathaldari í Keypmannahavn og átti at fingið 6000 dalar í lön um árið, vildi hann heldur halda fram við at fáa teir 2000 dälarnar, hann hevði havt sum rentumeistari, treytað av at hann framvegis slapp at hava føroyahandilin (Bøggild-Andersen 1970: 102).

Fyrstu tíðina vóru viðurskiptini so nøkulunda millum Sehested og Gabel, ið sum rentumeistari frá 1660 stóð undir ríkisskattmeistararum. Hetta var fortreytin fyri, at Sehested fekk frið at arbeiða við teimum stóru málum, sum skuldu fáast frá hondini: At fáa javnvág á ríkisroknskapin og gjalda skuldina niður. Hóast Sehested longu 22. november 1660 varð fluttur niður á 3. pláss millum ráðharrarnar og var farin at ivast í, um honum var fast undir føti, so varðveitti hann so frægt av kongsins áliti, at hann varð sitandi í starvinum sum ríkisskattmeistari.

Fremstu orsökirnar til hetta vóru áráði og arbeidsorka hansara. Ávísast kann, at hann hevur verið upphavsmaðurin til allar tær broytingar, sum hendu í ríkisfyrisingini. Einskiljingin av kongsjørðini, kollegiistýrið, sum vardi til 1848, hægstirættur, sum fyrstu ferð er nevndur í einum navnleysum uppkasti, sum borgarastættin ikki tók undir við tann 17. september 1660 – alt hetta og mangt annað kann beinleiðis ávísast at stava frá honum.

Eiríkur Krag og *sanctio pragmatica* 1661

Tað mest hápolitiska málið, sum yvirhøvur kom fyri í hesum tíðarskeiði, snúði seg um tey trý skjølini, sum eru dagsett 10. januar 1661, og sum við ríðandi sendiboðum vórðu borin um alt danska kongsríkið og fingi undirskriftir frá aðalsmonnum, klerkum og borgarunum.

Tað eru hesi skjøl, sum seinni fingi navnið „einvaldsarvastjórnarlógin,“. Men soleiðis itu ikki tey eintøk, sum undirritað vórðu.

Tann, sum reið runt við eintakinum til aðalsmenninar, var tann maður, sum 20. oktober 1660 sjálvur fjórði saman við kongi, Gabel og Sehested hevði flutt

skjalasavnið hjá ríkisráðnum til kongsborgina, nevnliga yvirskrivarin í danska kansellínum, Erik Krag (1620 – 72). Skjalið, hann hevði við sær til aðalsmenninar til undirskrivningar, æt *sanctio pragmatica*. Hetta latínska orð kann týðast til „kunngerð almennum málum viðvíkjandi,“ ella opið bræv. Í týska-rómverska keisararíkinum varð orðið nýtt um serrættindi, sum ein ávís stætt fekk á serliga hátíðarligan hátt frá keisaranum. Heitið á skjalinum bendi tí ikki á, at stættirnar ikki longur skuldu hava nakað at siga í stýri ríkisins.

Kann Sehested hava skrivað opna brævið?

Tað er óvist, hvør hevur skrivað hetta skjal. Men tá hugsað verður um, at Sehested ikki var til at sleppa av við, av tí at hann var so kringur við penninum, og at hann var við til at taka allar týðningarmiklar avgerðir, er lítið at ivast í, at hvørt orð, sum stendur í hesum skjali, er góðkent av honum.

Verður hetta opna bræv samanborið við tað navnleysa skjal, sum hann skrivaði í 1648 um at gera Noreg til arvaríki, so sæst, at her eru heilar orðingar, sum ganga aftur. Í navnleysa skjalinum verður eisini, eins og í bók Lucasar, talað um kongsins fullveldi (Kongens Souverainite) yvir sínum arvaríkjum. Í hvørgum skjali verður talað um, at kongur skal ráðføra seg við stættirnar, men tað er heldur einki, sum útilokar, at hann ger tað.

Einvaldskongar og nesjakongar

Í 1567 skrivaði Absalon Pedersen Beyer í Bjørgvin (1528 – 75) eitt handrit um Noregs ríki. Har sigur hann, at teir gomlu norsku kongarnir vóru einvaldskongar (Storm 1895: 42 ff.). Sama heiti verður nýtt í bókini *Norrgia Illustrata* um teir einvaldandi norsku kongarnar líka frá Haraldi Hárfagra. Hetta kundi bent á, at orðið „einvald“ um tað mundið ikki hevði tann týðning, at kongur skuldi stýra uttan at ráðføra seg við íbúgvarnar í ríkinum, tí tað gjørdu allir teir norsku kongarnir (Wolff 1651: 3). Í hesum bókum verður orðið nýtt um eina skipan, har tað bert er ein kongur í ríkinum og ikki fleiri nesjakongar. Tá orðið einvald verður nýtt í 1660, er tað tí nógv, sum bendir á, at tað ikki hevur tann týðning, sum seinni varð lagdur í hetta orð.

Heldur ikki eftir at skjøluni vóru undirritað, varð hildið uppat at tala um, at stættirnar skuldu koma saman. Keypmannahavn fekk síni privilegii 24. juni 1661. Har varð ásett: „Tá tað hóvar okkum [t.e. kongi] at kalla stættirnar saman, skulu teir [borgararnir í Keypmannahavn] hava rætt til at taka lut í umrøðuni og atkvøða eins og hinar stættirnar“ (Bøggild-Andersen 1936: 437, n. 1346). Keypmannahavnarnir høvdu onga orsök til at halda, at hetta týddi, at kongur aldrin fór at kalla stættirnar saman aftur, tí stættirnar vórðu ongantíð fyrr kallaðar saman uttan tað hóvaði kongi.

Fundur á borgini á veturnætum

Leygarkvøldið tann 13. oktober 1660, eftir at allar stættir vóru gingnar við til arvakongsvaldið, sendi kongur boð til 20 menn at koma saman á borgini klokkan tíggu sunnumorgun at viðgera, hvussu hetta mál kundi endaliga avgreiddast. Av teimum fyra ríkisráðslimum, sum vórðu bidnir at koma á fund, var Heinrikur Bjelke ein. Hesin 14. oktober fundur endaði við, at allir 20 luttakarnir skrivaðu undir uppá, at kongur skuldi loysast frá tí eiði, hann hevði givið á handfestuna, tá hann tók við trúnuni. Teir lögdu afturat, at teir roknaðu við, „at hansara hátign letur forma eina *recess*, sum fer at verða hansara kongligu hátign, ríkinum og einari og hvørjari stætt til felags besta.“

Seinni hevur verið sagt, at hetta var ein blankofulltrú til kong at gera akkurát tað, sum hóvaði honum. Men einki bendir á, at teir sum skrivaðu undir, hildu so vera.

Recess

Tak t.d. orðið *recess*. Hetta heitið varð nýtt um eina lóg, sum var eitt úrslit av samráðingum millum kong og stættirnar (Fabricius 1920: 185, n. 2 og 4). Tann natúrliga fatanin av hesi orðing er tí, at kongur varð biðin um at gera eitt uppskot til eina stjórnarskrá, sum hann legði fyri stættirnar til viðgerðar. Hvørjar aðrar enn stættirnar sjálvar kundu vita, hvørt *recessin* var til teirra besta? Var hon ikki tað, leyk hon ikki treytirnar í samtyktini.

Greitt er, at broyting fór fram í stýrinum í oktober 1660. Tí beint eftir at kongur hevði fingið handfestuna aftur frá stættunum, fór hann sjálvur at útnefna sínar ráðharrar. Hetta er eisini tað sum stendur í tí stjórnarskrá sum nú er galdandi fyri Danmarkar ríki. Nú var óneyðugt at fáa trý nøvn at velja ímillum frá ríkisráðnum, tí tað var niðurlagt. Hetta var ein stór broyting í mun til ta støðu, sum verið hevði frammanundan, og hetta opnaði vegin fyri at Sehested kundi sleppa fram í fyrstu røð.

Norska samtyktin av *sanctio pragmatica* 1661/62

Tað er, ið hvussu er, skilligt, at Sehested hevur havt ta fatan, at kongur skuldi stýra saman við stættunum. Síðst í juli 1661 fór hann saman við krúnprinsinum, Hans Svane og Heinriki Bjelke til Noregs at taka við arvahyllingini kongsins vegna á Akursborg í núverandi Oslo. Ætlanin hevði verið, at kongur sjálvur skuldi koma til Noregs, men hinir ráðharrarnir óttaðust, hvat ið henda kundi, um Sehested slapp at hava kong fyri seg sjálvan í so langa tíð, og fingi forðað fyri hesum (Bøggild-Andersen 1946: 361).

Í Noregi helt tað góða samstarvið fram, sum verið hevði millum Sehested og norsku stættirnar í árunum fyri fall hansara í 1651. Norsku stættirnar fingi eins og

stættirnar í Keypmannahavn lyfti um, at kongur fór at fáa í lag eina stýrisskipan, sum fór at geva tegnunum eina kristiliga og milda stjórn (Bøggild-Andersen 1970: 137). Tað var tí eingin neyð at fáa samtykt *sanctio pragmatica*. Nógvgóð uppskot komu fram, helst í neyvum samstarvi millum Sehested og stættirnar. M.a. varð samtykt at stovnseta eitt universitet í Noregi. Einkibendi á, at nakar hevði illbata av, at næstan hálvonnur øld skuldi líða, áðrenn umboð fyri norsku tjóðina aftur komu saman at umrøða mál av felags áhuga.

Tað er tí besta samsvar millum tað, sum fór fram í Akursborg í august 1661, og tað, sum samstarvsfelagin hjá Hannibal Sehested, norski aðalsmaðurin Heinrikur Bjelke, høvudsmaðurin í Íslandi, segði í Kópavági 28. juli 1662.

Bjelke hevði verið uppi í øllum tí arbeiði, sum hevði ført við sær, at dansku og norsku stættirnar høvdu samtykt *sanctio pragmatica*. Hann visti tí, hvat hann talaði um, tá ið hann segði í Kópavági ólavsøkuaftan 1662, at hetta opna bræv ikki broytti stjórnarstöðu Íslands sum liðamót av norska ríkinum.

Eftir øllum at døma hevur Lucas Debes havt somu fatan og hevur hildið, at opna brævið, sum hann skrivaði undir uppá, hevur verið ein nágreinilig lýsing av arvarættinum.

Herurin fyri einveldi kongs í Danmørk/Noregi

Undir kongsins veldissprotta vóru um hetta mundið ikki bert kongsríkin Danmørk og Noreg, har ið *sanctio pragmatica* var sett í gildi. Við í uniúnini vóru hertogadømini á markinum millum Danmørk og Týskland. Hertogin hevði Slesvík í len frá Danmarkar kongi, men hetta hertogadømi var ikki ein partur av kongsríkinum Danmørk. Holstein var týskt len, og lensharrin var týski-rómverski keisarin. Men síðan 1460 hevði kongur Danmarkar og Noregs eisini verið hertogi í hesum báðum hertogadømmum, sum høvdu felags fyrisiting. Mótvegis útheiminum vóru kongsríkin Noreg og Danmørk og hertogadømini ein fólkarættarlig eind, ein uniún. Í kongstíð Kristians IV hevði verið roynt at vinna enn størri partar av Týsklandi. Fyrstu royndirnar hjá Fríðriki III sum fúrsti vóru í nøkrum av teimum landspørtum í Týsklandi, sum kongur hevði fingið fatur á, tí hann hevði stýrt í Bremen og Verden sum fúrstadiskupur. Hesi fúrstadømi misti danski kongurin av torsteinssónskrígnum. Men tá var Fríðrikur vanur við at hava týskar ráðgevarar, og holsteinarin Gabel var tann fremsti av teimum. Til tess at vinna tað mista aftur, varð farið í kriggj í 1657 við einum stórum leigaðum heri, og herovastirnir á odda fyri honum vóru týskir.

Eftir at kriggið var av, vildu hesir herovastar varðveita valdsstöðu sína. Teir kravdu, at so lítið sum møguligt av herinum skuldi sendast heim. Sær til stuðul kundu teir vísa á, at tað vóru hermenninir, sum høvdu stongt Keypmannahavn tann 11.

oktober 1660, soleiðis at teir aðalsmenn, sum vóru á stættatinginum, ikki sluppu til rýmingar, men noyddust at viðurkenna kongsins arvarætt. Nú vildu teir ikki verða settir til viks. Tað vórðu teir heldur ikki, og kom herurin at hava avgerandi týðning fyri gongdina í teimum hendingum, sum fóru fram í komandi árum.

Kongur hevði lyndi til at taka undir við heryvirmonnunum, tí hann droymdi um at vinna mistu landspartarnar aftur í einum komandi kríggi við Svøríki. Kostnaðurin av hesari herdubbing var ovurstórur, og allar stættir í Danmørk og Noregi vóru ímóti hesum politikki. Sehested tók undir við stættunum og fekk tí ímóti sær herovastarnar, Gabel og nógvar av teimum týsku hovmonnunum. Summir teirra vóru úr hertogadømunum eins og Gabel. Har komu stættirnar framvegis saman, men tá hesir menn komu til Danmarkar og Noregs, forðaðu teir fyri stættarfundum.

Fyri at vinna á hesari mótstøðu royndi Sehested at fáa í lag samgongu við Svøríki og Stórabretland, so tað slapst undan at hava ein so stóran her. Á vári 1665 tóktist hesin politikkur at eydnast, og leysatíðindi vildu vera við, at hann fór at gerast fremsti ráðharri kongs.

Uppskot um demokratiska skipan í uniónini í 1665

Um hetta mundið varð skrivað ein ritgerð um, hvørja stjórnarskrá danska ríkið skuldi hava. Nógvi bendir á, at tað er andi Sehesteds, sum sveimar yvir hesum verki, og at tað er skrivað í apríl 1665. Tann, sum varð sagdur at hava lagt penn til, var kongsins kamarskrivari, Christian Ditlev Testmann (1635-67), so ritið hevur verið ætlað kongi at lesa.

Í ritgerðini verður ein skipan skotið upp við ríkisstættum, sum velja eina landsnevnd eins og enska tjóðartingið. Henda landsnevnd skuldi verða vald av øllum stættum, kallast saman av kongi og taka lut í lóggávu, dómsmyndugleika og fyrisiting. Av tí at stættarumboðini kendu tey veruligu viðurskiftini í teimum ymsu landslutunum, fór tað at bera til at gera betri lógir. Gjøgnum hesar umboðsmenn fór stjórnin at fáa kunnleika til alskyns ólíkindi, sum trivust alt ov væl í einum einveldi, ikki minst mutur embætismanna, sjálvst hjá teimum hægstu. Við at fáa ein slíkan stættaríkisdag bar eisini til at skapa eina gagnliga mótvekt ímóti embætisstættini, sum annars kundu taka alt veruligt vald úr hondum kongs. Av viðgerðunum hjá stættunum kom kongur at kenna dugnaligar menn, og koma saman við fólksins fulltrúum og harvið varðveita vald sítt hóast tey misbrúk, sum fóru fram. Skattaáløgan kundi verða gjørd mildari og rættvísari av eini slíkari samkomu, enn støðan var nú, sjálvst um stættirnar ikki skuldu hava rætt til at sýta fyri játtanum, sum kongur helt vera neyðugar. Varð fólkinum sýtt at taka lut í skattalóggávuni gjørdist úrslitið misnýtsla og órímilig krøv frá stjórnini, og tað kundi gerast ein hóttan fyri verandi einveldið. Tey lond, sum høvdu avtikið fólksins luttøku í stýrinum, sum Frakland og Spania, gingu aftur, meðan frælsu londini vunnu framá í vælferð og valdi. Sum fúrstar,

ið áttu at verið ræðumyndir, kundu nevnast Kristian II, Eirikur XIV og Karl I, sum ikki stýrdu sambært stjórnarskránni í ríkjum sínum. Fyrimyndardømi vóru hin vegin Heinrikur IV í Fraklandi, Kristian IV og Gustaf Adolf. Eingin hevði í teirra tíð stýrt við meir fastleika og veldi enn teir, men teir broyttu einki í teimum verandi lógum og siðvenjum, tóku ikki serrættindini frá tegnum sínum og bóru als ongan ótta fyri ríkisfundum.

Vildi nakar føra fram, at tað ikki var nøkur orsök til at seta á stovn ein stættarríkisdag í Danmark, har sum kongsveldið hevði verið óavmarkað í fleiri ár, og har eingin verulig misnøgd var, og at tað altíð bar til, um andstøða kom upp, at hava hermegina at dúva uppá, at tað var vandamikið at lata fólkið fáa rákan av valdi, og at stættirnar fóru at sýta fyri neyðugum játtanum til verjuna, hovið o.s.fr., so sýtti høvundurin fyri at trúga hesum vandum. Støðið undir einveldinum skuldi vera kærleiki, ikki ótti. Haraftur at kom at fólkinu í Norðurlondum ikki kundu liva frælsið fyri uttan. Tey vóru frá gamlari tíð von við frælsi, og hugurin til frælsi fór støðugt at liva hjá teimum. Tó, varð lagt varisliga afturat, frælsið skuldi hava ávís mørk, og myndugleikin hjá ríkisstættunum skuldu í øllum ivamálum dvína fyri kongsins vilja (Bøggild-Andersen 1946: 450).

Gabel setir Schumacher við

Tá kongur og Gabel sóu hetta skjal, hava teir neyvan verið í iva um, at teir her høvdu skránni fyri ta Sehested-stjórn, sum øll roknaðu við fór at koma. Fyri Testmann gjørdust avleiðingarnar álvarsliga. Síðst í apríl 1665 var hann koyrdur frá sum kongsins kamarskrivari og til hann doyði tvey ár seinni hevði hann bert sítt starv sum skrivari í týska kansellínum. Tann 30. apríl 1665 skrivaði vínhandlarasonurin Peter Schumacher (1635-99) í dagbók sína, at hann um morgunin hevði svorið eið sum kongsins kamarskrivari liggjandi á knønum fyri kongi, meðan Gabel var vitni. Hann hevði lovað kongi at verja hansara einveldi, fullveldi og arvarætt og fyri ongum menniskja at avdúka, hvat ið kongur segði við seg, men at halda tað fyri seg sjálfvan til sín deyðadag. Tá hann segði seg ivast í, um hann fór at duga at finna fram til hvat tað var, sum kongur vildi fáa fram, hevði kongur peikað á Gabel og sagt: „Tygum fara at læra tað, og hann skal leggja tygum lag á!“ Stutt eftir fór Schumacher í holt við at gera ta kongslóg, sum gjørdist svarið hjá Gabel upp á ríkisdagsdreymirnar hjá Testmann og hansara samsintu (ibid. 453).

Schumacher fær *sanctio pragmatica* navnaskifti

Peter Schumacher hevði tá í eitt ár verið kongsins bóka- og skjalavørður, og hann hevði vunnið bæði tann lærda kongin og tann ólærda stathaldaran av tí, at hann altíð var fúsar at gera tað, sum valdsharrarnir ynsktu at seta í verk.

Nú fekk hann til setning at føra í pennin eina stjórnarskrá, sum gav kongi alt lóggevandi, útinnandi og dømandi vald.

Støðið undir arbeiði hansara vóru hesi orð í *sanctio pragmatica*: Hervið siga vit tí frá okkum okkara vegna, arvinga okkara vegna og eftirkomara okkara vegna alt tað, sum í okkara fyrru serrættindum, landslóg, lóg og ordinantsi kann finnast at stríða ímóti *jura majestatis* ella tykist vera ímóti hesum arvarætti, fullveldi og einvaldsstýri.

Peter Schumacher var hegnigur orðasmiður, og tað var hann, ið gav *sanctio pragmatica* navnið einvaldsarvastjórnarlóg (Enevolds Arve Regierings Akt). Í hesi navnabroyting er støða tikin til hvat ið tað opna brævið, sum stættirnar høvdu skrivað undir, skuldi nýtast til, og tað hann ger, er at nýta eina bókstavatulkning av orðinum *jura majestatis*. Hetta sigur hann er alt lóggevandi, útinnandi og dømandi vald, og alt hetta hava undirritararnir latið frá sær til kong.

Tað at valdsharrar broyta tulkningina av fortíðini, so útlekkingin skal hóska til teirra áhugamál í løtuni, er ikki nakað nýtt fyrbrigdi. Problematikkurin í bókini hjá Orwell er eldri enn 1984!

Gabel hataður av borgarastættini – serliga í Keypmannahavn

Peter Schumacher var uttanlands, tá ið kollveltingin fór fram.

Kongsins eygnasteinur Kristoffur Gabel var hjástaddur, men hann var ikki vinur við oddamenninar hjá borgarunum. Eitt var, at hann ikki dugdi teirra mál, týskari sum hann var. Harumframt hevði leiðslan fyri Íslenska kompagninum, skiparafelagið í Keypmannahavn, teir 32 býráðslimirnir og magistraturin við Hans Nansen á odda andmælt harðliga at Gabel hevði fingið ein danskan strámann fyri hálendsk áhugamál at kappast við teir um íslands- og føroyahandilin (Bøggild-Andersen 1936: 288, n. 788). Fekk kongur minni vald, hevði hann beinanvegin verið koyrdur út í myrkrið. Motivið hjá Gabel fyri at áleggja Schumacher at tolka *sanctio pragmatica* so sum gjørt varð í kongslógini er tí fullkomuliga opinlýst.

Íslendingar og Lucas Debes avdúka alt

Men hvat hava teir hugsað, sum hava undirritað hetta opna bræv? Hava teir hildið, at teir harvið góvu kongi óavmarkað einveldi?

Hvat ið Eirikur Krag hevur sagt, tá hann er komin við reiðmonnum sínum móti kvøldi til tey donsku góðsini og har er settur við búgvíð borð og bjóðaður bleyta song, vita vit einki um úr samtíðarkeldum. Eins lítið verður sagt um hvat Sehested hevur sagt norsku vinum sínum frá á Akursborg í august 1661.

Ikki fyrr enn í Íslandi fáa vit nakað at vita um tað, sum varð ført fram fyri at fáa

undirskriftirnar upp á *sanctio pragmatica*. Har verður jú sagt, at hetta skjalið ikki broytir grundleggjandi rættarstöðuna hjá íbúgvunum.

Enn meir áhugaverd er føroyalýsingin hjá Lucas Debes sum kelda. Hon er skrivað í 1673, 11 ár eftir at hendingin fór fram. Her er vert at minna á, at Lucas Debes ikki var ímóti einvaldinum, men beint tvørturímóti. Samstundis sum hann skrivaði sína bók um Føroyar kom hann við bókini um kongliga hátígn, sum verður søgd at vera størsta lovprísing av kongsins einveldi sum yvirhøvur er komin út á donskum máli (Debes 1678 B). Hann veit tí væl um einveldið, men heldur eftir øllum at døma, at tað er komið seinni enn hann hevur svarið eiðin upp á *sanctio pragmatica*. Hevði hann havt minsta varhuga av, at tað er hetta skjal, sum verður nýtt sum grundarlag fyri einvaldinum, so hevði hann havt alla orsök til at rósta sær av, at hann hevur verið við til at fingið tað til vega. Tá hann ikki ger tað, kann einasta orsøkin vera, at hann ikki heldur, at hann hevur givið kongi einveldi við eiði sínum.

Heinrikur Bjelke kann als ikki hava virkað í heimildarloysi, tá ið hann hevur givið íslendingum og føroyingum hesa fatan, og tað er einki, sum bendir á, at Eirikur Krag og Hannibal Sehested hava havt nakra aðra fatan.

Tað er tí sannlíkt, at stættirnar, sum hava undirritað hetta opna brævið, hava tikið undir við at givið kongi arvarættin til trúnnuna, og at tær eisini hava hildið seg givið kongi heimild at gera eina lóg um arvaraðið innan fyri ætt sína. Harumframt fekk kongur einsamallur loyvi til at útnevna sína stjórn. Hetta hevur ikki verið fatað sum ein forðing fyri, at tann luttøka í stýri ríkjanna, sum stættirnar vildu hava, varð sett í verk.

Kongslógin ikki stjórnarskrá

Tað er á hesum veika rættargrundarlagi, at kongur og Gabel hildu uppá, at tann lóg, sum varð undirritað tann 14. november 1665 og sum fekk navnið kongslógin (*kongeloven, lex regia*), er givin sambært teimum heimildum, sum stættirnar høvdu givið kongi. Hetta hevur mangan verið endurtikið seinni, eisini í lokaorðunum í tí donsku stjórnarskránni, sum kom 5. juni 1849 (Himmelstrup & Møller 1958 72).

Tað er tí sera ivingarsamt, um tað er rætt at siga, at kongslógin nakrantíð hevur verið stjórnarskrá.

Ein stjórnarskrá verður samtykt av umboðum fyri tjóðina og ásetur, hvussu stjórnarvaldið verður útint. Í hesum føri samtyktu tær tjóðir, sum vóru undir kongsins veldissprota, als ikki lógina.

Tað hevur stóran týðning fyri eitt stýri, at tað er legitimt, t.e. at tað er fkomioð á ein slíkan hátt, at fbugvarnir kunnu góðkenna tað sum lógligt.

Tað, sum stættirnar í Danmørk/Noregi vildu hava fyrst í sekstanhundrað og sekstíárunum, var eitt stýri við fólksligari luttøku. Tað fingtu tær ikki. Tann kollvelting, sum tær høvdu sett í gongd, var tikin úr hondum teirra, og tær sluppu ikki framat fyri teimum, sum trokaðu seg upp á ovastu rók.

Kongslógin krógvað

Fríðrikur III undirritaði kongslógina, men læt hana ikki kunngera. Í hansara tíð varð hon hildin sum eitt loyndarmál.

Hví var tað?

Ein lykil til at skilja hetta er kanska at síggja í bókini eftir Molesworth, sum sigur, at kongur var sera trekur at taka móti tilboðnum frá stættunum um arvaríki, tí hann helt, at hann harvið gjørði seg sekan í einum brotsverki (Molesworth 1694: 56). Eftir øllum at døma hevði Fríðrikur ilt við at taka avgerðir og vildi helst vera heilt vísur í, at tað, hann gjørði, var lógligt. Í hesum føri drálaði hann við at kunngera, at hann hevði undirskrivað eina slíka lóg. Kønastu søgumenn halda, at í hansara tíð var tað bert Fríðrikur III, skrivari hansara Peter Schumacher og Kristoffur Gabel, sum vistu um hesa lóg (Ellehøj 1983: 8 f.). Hetta kann fatast sum kongsins viðurkenning av, at hann visti, at tað, hann gjørði við at skriva undir hesa lóg, ikki var lögfrøðiliga í lagi, tí tað ikki var hetta, sum stættirnar høvdu ynskt og høvdu orsök til at rokna við, at kongur fór at gera.

Lógin varð krógvað, og sum frá leið, doyðu flestallir teir oddamenn, sum vistu nakað um tær semjur, sum gjørdar vóru á ríkisdegnum í Keypmannahavn og í Akursborg. Høvdu teir verið á lívi, høvdu teir kunnað sagt frá, at tað sum her var farið fram, ikki var í samsvari við tað, sum kongur hevði givið lyfti um. Tá Fríðrikur III doyði í 1670 vóru fáir eftir. Oddamaðurin hjá borgarunum, Hans Nansen, doyði í 1667. Hans Svane, erkibiskupur, doyði í 1668.

Síðsti vilji Sehesteds: Veruligar stjórnskráir við umboðum fyri tjóðirnar í rikjunum báðum

Hannibal Sehested var farin úr Keypmannahavn 10. november 1665, fyra dagar fyri kongur undirritaði kongslógina. Hann fór um Niðurlond til París upp á kongsins besta. Í apríl 1666 fekk hann eitt slag og gjørdist deyður øðrumegin niðurvið. Hann trúði, at hann fór at doyggja og fekk ein vinmann sín, franska abbatan Jean-Baptiste Paulmyer, at skriva eitt bræv fyri seg, sum skuldi sendast kongi eftir andlátíð. Men heilt óvæntað ressaðist Sehested aftur, tók samráðingarnar við fronsku stjórnina

uppافتur, og skrivaði long brøv til stjórn sína um úrslitini. Tað var tí ein maður í bestu samling, sum fekk skrivað sín síðsta vilja.

Her sigur hann harra sínum, at hann heldur tað vera sera umráðandi fyri kong at fáa til vega veruligar stjórnarskráir fyri bæði ríki síni, soleiðis sum tað varð væntað og kravt, tá ið stættirnar í ríkjum lögdu allar lógir og serrættindi fyri kongsins føtur. Til tess at útínna hetta verk var tað umráðandi at fáa haldgóðar upplýsingar um stjórnarviðurskifti í øðrum londum, og har nevnið hann ikki bert Frakland við sínum einveldi, men eisini Ongland, Niðurlond og Svøríki, har kongur stýrði saman við umboðum fyri tjóðirnar. Nú helsótt var komin á seg, legði hann kongi eina við hvørki at spara stríð ella útreiðslur fyri at fáa hetta verk avgreitt. Eftir øllum at døma helt hann seg hava moralska skyldu til at útínna hendan setning sambært teimum lyftum, sum hann hevði verið við til at geva stættunum í ríkjum báðum, tá ið arvastýrið varð fingið í lag (Bøggild-Andersen 1936: 441).

Hetta bræv fekk kongur eftir at Sehested doyði í september 1666, men eingi tíðindi ganga um, at tað hevði nakra ávirkan.

Tá ið Fríðrikur III doyði í 1670, varð kongslógin almannakunngjörd. Hon varð fyrst lísing upp í loyniráðnum og síðan í kirkjuni, tá Kristian V varð salvaður (Ellehøj 1983: 9). Lítið fekk Gabel tó burtúrur tí lóg, hann hevði fingið í lag, tí nýggi kongurin hevði aðrar vinir, og Gabel varð feldur. Hann hevði hugsað sær at enda sínar dagar í Niðurlondum, men tá kravt varð av honum, at hann skuldi greiða frá, hvar ið fleiri milliónir av niðurlendskum studningsdálurum vóru farnir (Bøggild-Andersen 1936: 288), valdi hann heldur at sleppa sær til sínar harragarðar á Fjóni, har hann drakk seg í hel eftir trimum árum.

Hertogadømið Holstein feldi einvaldsskipanina

Eins og einvaldsskipanin var komin í lag av tí sambandi, sum kongsríkið Danmørk hevði við hertogadøminum Slesvík og Holstein, so var tað eisini hetta samband, sum gav henni múnstingin.

Eftir napoleonskríggini vóru í 1815 friðarsamráðingar í Wien. Har varð ein nýggjur felagsskapur av øllum týskum ríkjum settur á stovn. Eitt av hesum ríkjum var Holstein. Reglurnar fyri nýggja felagsskapin álögdu ríkjum, at tey skuldu hava stættating. Danski kongurin slapp tí ikki undan at hava stættating í Holstein og helt, at hann tí eisini noyddist at hava eitt í Slesvík, og so helt hann tað vera óhóskandi ikki at hava stættating í kongsríkinum Danmørk eisini. Hervið fingur danir aftur stættating – í 1835! Í 1848 kom ein tjóðfundur saman fyri alt Danmarkar ríki at gera ta *recess* (stjórnarskrá), sum lyfti varð givið um tann 14. oktober 1660. Burtur úr hesum kom stjórnarskráin fyri Danmarkar ríki tann 5. juni 1849.

Stjórnarskrá ikki gjørd fyri hin deilstatin

Sum tað stendur í tí brævi, sum Hannibal Sehested skrivaði til Fríðriks III í 1666, roknaði hann við, at stjórnarskráir skuldu gerast fyri ríkinu bæði, t.e. ikki bara ein *recess* fyri Danmarkar ríki, men eisini ein samsvarandi *recess* fyri Noregs ríki, og hann hevur hildið samtyktina av *sanctio pragmatica* í Akursborg, Kópavági og Tinganesi vera fyrstu stigini á hesari leið.

Tá Danmørk fekk sína *recess* í 1849 vóru Grønland, Føroyar og Ísland framvegis ein deilstatur í uniúnini við Danmørk. Men fyri hendan deilstat varð eingin tjóðfundur kallaður saman at gera nakra *recess* ella stjórnarskrá (grundlóg). Sum nevnt, fór Ísland burtur úr hesum deilstati í 1918, og hetta vil siga, at tað eru tey, sum nú búgva í Grønlandi og Føroyum, sum ikki hava fingið ta stjórnarskrá, sum tey finga lyfti um í 1660/62.

Niðurstøða

Endamálið við hesari kanning var at finna fram til týðningin av tí stjórnarskrá, sum í 1661/62 varð samtykt í norska ríkinum.

Ein nágreinilig gjøgnumgongd av tí, sum tá fór fram, vísir, at tað, sum tá varð samtykt, bara er arvakongsríkið. Tá varð lyfti givið um at fáa í lag eina fullfíggaða stjórnarskrá við borgaraluttøku í lóggevandi, útinandi og dømandi valdinum, men hetta varð útsett og kom ikki í lag í Danmørk fyrr enn í 1849, og er ikki enn sett í verk í Grønlandi og Føroyum, tí deilstati, Danmørk er í uniún við.

Stýrinum í Grønlandi og Føroyum vantar tí legitimitet.

Í 1995 vendu yvir 3000 borgarar í hesum deilstati sær til drotningina og heittu á hana um at skipa fyri vali av einum tjóðfundi, sum kundi gera uppskot til eina nýggja demokratiska stjórnarskrá fyri hendan deilstat.

Svarið, henda áheitan fekk frá stjórn drotningarinnar, var nei.

Í feløgum kann koma fyri, at felagsnevndin ikki heldur aðalfund til ta tíð, sum ásett er í viðtøkunum. Fær nevndin síðan áheitan um at halda aðalfund og sýtir fyri hesum, kunnu nakrir limir sambært vanligum felagsrætti (Meyer 1950 53 f.; Hasselbach 1983: 111) sjálvir kalla inn til aðalfundar í felagnum. Hesin fundur er fult viðtøkuførur, og tann nevnd, sum verður vald á einum slíkum fundi, kann frameftir umboða felagið.

Støðan hjá borgarunum í Grønlandi og Føroyum líkist rættiliga nógv støðuni í einum slíkum felag.

Sum nú er, er tí valla nakað til hindurs fyri, at borgararnir í Grønlandi og Føroyum sjálvvir skipa fyri vali av umboðum til ein tjóðfund, sum kann gera eina stjórnarskrá fyri tann deilstat, teir búgva í.

Bókmentir

- Bøggild-Andersen 1936: C. O. Bøggild-Andersen: Statsomvæltningen i 1660. Kritiske studier over kilder og tradition, „Vor allem fragt sich, wem von so Vielen eine originale Kenntniss beiwohnt, von wem wir wahrhaft belehrt werden können,„ Leopold Ranke: Zur Kritik neuerer Geschichtschreiber. 2. oplag med et tillæg. Udgivet af Jysk Selskab for Historie. Universitetsforlaget i Aarhus 1971. Denne Afhandling er af det filosofiske Fakultet antaget til offentlig at forsvares for den filosofiske Doktorgrad. København, den 11. Februar 1936. O. E. Ravn, h. a. dec. ISBN 87 504 0259 5.
- Bøggild-Andersen 1946: C. O. Bøggild-Andersen Hannibal Sehested: En dansk Statsmand I. Manden og Tiden 1609-1666. Indsats i dansk-norsk Politik 1636-1660. H. Hirschsprungs Forlag. København MCMXLVI.
- Bøggild-Andersen 1970: C. O. Bøggild-Andersen (+): Hannibal Sehested. En dansk Statsmand II. Danmark-Norges Rigsskatmester 1660-1666. Indsats i dansk-norsk ydrepolitik 1636-1660. Udgivet af Jysk Selskab for Historie ved Ole Degn. Universitetsforlaget i Aarhus 1970.
- Brasch 1879: Om Robert Molesworth's Skrift „An account of Denmark as it was in the year 1692,„ Af Chr. H. Brasch. Kjøbenhavn. Hos C. A. Reitzel. Thieles Bogtrykkeri. 1879.
- Debes 1673 A: Lucas Debes Færøernes beskrivelse. Udgivet for Selskabet til Udgivelse af færøske Kildeskrifter og Studier af Jørgen Richel. I Faksimileudgave, Munksgaard. København 1963. *Færoæ Et Færoa reserata* Det er: Færøernis Oc Færøeske Indbyggeris Beskrivelse / udi hvilken føris til Liuset adskillige Naturens Hemeligheder / oc nogle *Antiqviteter*, sum her til Dags udi Mørcket hafve været indelugte / oc nu her opladis / Alle *curieuse* til Velbehagelighed / Sammenskrefven oc forklaret Aff Lucas Jacobsøn *Debes. Cum Grat[ia] & Priv[ilegio] S[erenissimæ] R[egia] M[ajestatis] ad decennium*. Kiøbenhafn / Tryckt aff Matthias Jørgensen / Aar 1673. Paa *Autoris* egen Bekostning / oc findis til kiøbs hos Christian Geertssøn ved Høibroe.
- Debes 1673 B: Lucas Debes: Kongelig Majestæt ved Propheten Jeremiam Affmaled aff Guds/ Naturens/ og alle Menniskers Low forklaret Hvor ved Alle Enfoldige Undersatter undervis Om Kongelig Majestætis Værdighed/ Barmhiertighed/ Myndighed/ Besværlighed/ Nyttelighed/ oc Skrøbelighed. Oc der imod igien Undersatternis mod deris Kongelig Majestæt Pligtskyldigste/ oc Allerunderdanigste Ærbødighed/ Kierlighed/ Lydagtighed/ Tienstvillighed/ Skatskyldighed oc Taalmodighed. Tilsammenskreffven Aff Lucas Jacobsøn Debes. *Cum Grat[ia] & Priv[ilegio] S[erenissimæ] R[egia] M[ajestatis]*

- ad decennium*. Prentet i Kiøbenhaffn aff Christian Jensøn Wering Universit. Bogtr. **Anno** 1673. paa **Autoris** egen bekostning/ oc findis tilkiøbs hos Christian Giertsøn Bogfører boendis ved Høybro.
- Ellehøj 1983: Svend Ellehøj: Danske Lov og Kongeloven, pp. 1 – 17 í Danske og Norske Lov i 300 år. Festskriftet er udgivet i anledning af 300 året for udstedelsen af Christian V's Danske Lov. Redigeret af Ditlev Tamm. Jurist- og Økonomforbundets Forlag 1983, ISBN 87-574-3290-2.
- Fabricius 1920: Knud Fabricius: Kongeloven. Dens Tilblivelse og Plads i Samtidens natur- og arveretlige Udvikling. En historisk Undersøgelse. Med 5 Plancher i Fotolitografi eller Ætsning. H. Hagerups Forlag, København. Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær) 1920.
- Hasselbach 1983: Ole Hasselbach: Foreningsret. Jurist- og økonomforbundets Forlag, København 1983.
- Himmelstrup & Møller 1958: Danske forfatningslove 1665-1953. Udgivet med indledning af Jens Himmelstrup, dr. jur. & phil, Jens Møller, fh. folketingssekretær. Anden ændrede udgave. J. H. Schultz Forlag, København 1958.
- Hylding 1650: Isslandsdske Oc Ferøesche Hylding/ Befattet udi: En kort Historiske NARRATION Hvorledis Kong. Mayt. Konnig FREDRICH den Tredie / ved sine djd Afferdigde Commissarier, lod tage Huldskab oc Troskabs Eed af Indbyggerne / paa forbemelte Insuler / Herligen oc Magnific; tilgangen / som med følgende Acta ydermeer oc vijtløfftiger udvjser. Alle Isslandske oc Ferøes Nationer / til en Evig berømmelse / aff Fornemme Hænder Communicered / oc til en Evig Amindelse oc Ihukommelse / effter mange her udi Riget deris Begiæring / publicered oc til Trycken forfærdiget. Prentet i Kiøbenhavn / Aar MDCL.
- Johnsen 1906: O[scar] A[lbert] Johnsen: De norske stender. Bidrag til oplysning om folkets deltagelse i statsanliggender fra reformationen til enevælden (1537-1661). Videnskabs-Selskabets skrifter II, historisk-filosofisk klasse nr. 5; Christiania 1906.
- Jón og Einar 1909: Jón Þorkelsson og Einar Arnórsson. Ríkisrettindi Íslands. Skjöl og skrif. Reykjavík 1909.
- Meyer 1950: Poul Meyer: Dansk foreningsret. Nyt nordisk Forlag. Arnold Busck. Kjøbenhavn 1950.
- Molesworth 1694: An Account of Denmark as it was in the Year 1692, Rosenkilde and Bagger, Copenhagen 1976. Printed in Germany by Strauss & Cramer, Leutershausen. An Account of Denmark, as It was in the Year 1692. ***Pauci prudentia, honesta ab deterioribus, utilia ab noxiis discernunt; plures aliorum eventis docentur.*** Tacit. lib. 4 Ann. ***Vincit amor patriæ***---Virg. London: Printed in the Year 1694.
- Helgi 2004: Helgi Þorláksson, pp. 150 – 155 í Saga Íslands VII. Samin að tilhlutan Þjóðhátíðarnefndar 1974. Ritstjóri Sigurður Líndal. Aðstoðarritstjórar

- Magnús Lyngdal Magnússon, Pétur Hrafn Árnason. Hið íslenska bókmenntafélag. Sögufélag. Reykjavík 2004.
- Rigsarkiv 1870: Meddelser fra det norske Rigsarkiv I, Christiania 1870
- Storm 1895: Historisk-topografiske Skrifter om Norge og norske Landsdele, forfattede i Norge i det 16de Aarhundrede. Udgivne for det norske historiske Kildeskriftfond ved Dr. Gustav Storm. Christiania. A. W. Brøggers Bogtrykkeri 1895.
- Wang 1999: Føroyar á vegamóti, Stiðin, Hoyvík 1999, ISBN 99918-42-24-1.
- Wang 2002: Zakarias Wang: Ríkisráttarstøða Grønlands og Føroya. 2 FLR (Føroyskt Lógar Rit 2002) pp. 101 – 130; The Constitutional Status of Greenland and Faroe. 3 FLR (Faroese Law Review 2002) pp. 159 – 190, ISSN 1601-0809, Tórshavn 2002.
- Wolff 1651: Norrighia Illustrata, Eller Norriges med sine underliggende Lande oc Øer / kort oc sandfærdige Beskriffvelse: Hvor udj loffvis oc berømmis det Riges Herlighed: fremfarne Kongers Mact: Stridbarhed oc Mandelighed; Adel oc Kæmpers Dristighed; Sande Religion oc Gudfryctighed; Kircker oc Biscops-Sticter; Gaffmildhed; Vjssdom oc Retfærdighed; Bygning oc Konster; Fructsommelighed med Fiskerj / Sølf / Kobber oc Jernbierge; **Priveligier** oc Kiøbmandsskaff: Item høye Klipper / underlige Fiske oc Bæster; Field oc Fjorder; Hauffner oc Næs / Viger / Øer oc Elver; Holmer oc Skiær / oc andet som er værd om dette Nordske Rige at vide oc læse: **Colligret** oc sammenskreven Aff Jens Lauritssøn Wolff Bogfører. Prentet i Kiøbenhafn aff Georg Lamprecht Paa Christian Cassubens Bekostning / 1651.